

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

І.Г. Крилова, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет

Визначено сутність поняття «трудова міграція». Проведено аналіз міграційного руху населення України. Визначено фактори, що мають суттєвий вплив на інтенсивність трудової міграції. Розглянуто особливості зовнішньої трудової міграції населення України та проаналізовано її наслідки.

Ключові слова: еміграція, трудова міграція, демографічний розвиток, природний приріст, сальдо міграції, доходи, робоча сила, зайнятість, ринок праці.

Постановка проблеми. На ринок праці України значний вплив здійснює глобалізація економіки. В першу чергу це виявляється в значних масштабах та інтенсивності зовнішньої трудової міграції працездатного населення. Причини та наслідки трудової міграції є предметом для вивчення та обговорення як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Більшість їх зосереджують свою увагу на таких проблемах: вигоди та втрати для країни; масштаби української трудової міграції та прогнози її динаміки. Таким чином, аналіз міграційного руху населення України має надзвичайно актуальне та важливе значення, особливо при дослідженні основних проблем функціонування ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем, пов'язаних з трудовою міграцією працездатного населення України, займаються відомі вчені: Астахова О., Маршавін Ю., Малиновська О., Макарова О., Майданік І. та багато інших. Їх наукові надбання є цінними для дослідження цієї проблеми у сучасних економічних умовах розвитку соціально-орієнтованої економіки країни. Проте актуальними залишаються питання постійного дослідження наслідків зовнішньої трудової міграції населення України.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є аналіз міграційного руху населення України та визначення наслідків трудової міграції для країни.

Виклад основного матеріалу. У визначенні сутності поняття «міграція» серед науковців немає єдиної думки, але більшість дослідників вважають, що під цим терміном необхідно розуміти процес переміщення (переселення) людей, пов'язаний із зміною ними місця проживання. Дане явище можна розглядати в соціально-економічному та демографічному аспекті.

Особливу увагу слід приділити поняттю «трудова міграція». Найбільш вдалим є трактування трудової міграції І. Майданіком: «...територіальне переміщення особи або групи осіб між населеними пунктами різних країн або всередині держави, пріоритетним чи визначальним чинником яких виступає зміна (пошук) місця прикладання праці, і які впливають на динаміку соціальної структури та статусних характеристик різних прошарків населення, а також на характер і ступінь розвитку соціально-економічних відносин у районах прибуття і вибуття мігрантів» [1].

При дослідженні міграційного руху населення можливо застосовувати таку класифікацію переміщень населення: міграція з метою підвищення рівня життя, для уникнення військових конфліктів, переслідування або техногенних катастроф. Зовнішні трудові міграції за тривалістю диференціюються таким чином: постійні та тимчасові (зворотні). Трудові міграції можна класифікувати і за принципом легальності – легальні (дані офіційної статистики) та нелегальні. Першим повномасштабним спостереженням щодо визначення масштабів та соціально-демографічних характеристик учасників трудової міграції стало вибіркове обстеження, яку було проведено у 2008 році.

Динаміка населення України характеризується демографічним спадом. За період 1989-2011 років чисельність населення зменшилася на 5,9 млн осіб внаслідок зниження народжуваності та від'ємного сальдо міграції. Як свідчать дані таблиці 1, найбільші втрати населення України за рахунок міграції відбулися у період 1994-2001 років, а переваження чисельності померлих над кількістю народжених триває з 1991 року по сьогоднішній день [5].

Існує імовірність, що більшість трудових мігрантів залишаться в країнах перебування, отже перетворення значної частини тимчасової міграції на стаціонарну буде мати негативні наслідки для демографічного розвитку країни. Навіть при поверненні мігрантів на батьківщину можливі демографічні втрати внаслідок порушення сімейних стосунків, відмови від народження дітей або погіршення стану здоров'я.

Таблиця 1

**Формування загального приросту
населення України (тис. осіб)**

Роки	Загальний приріст	Природний приріст	Сальдо міграції
1989	136,6	90,4	46,2
1990	105,9	27,6	78,3
1991	112,2	-39,1	151,3
1992	187,2	-100,3	287,8
1993	-129,7	-184,2	54,5
1994	-386,0	-243,1	-142,9
1995	-431,3	-299,7	-131,6
1996	-478,7	-309,5	-169,2
1997	-447,6	-311,6	-136,0
1998	-452,7	-300,7	-152,0
1999	-488,3	-350,0	-138,3
2000	-506,6	-373,0	-133,6
2001	-521,7	-369,5	-152,2
2002	-398,0	-364,2	-33,8
2003	-381,0	-356,8	-24,2
2004	-341,6	-334,0	-7,6
2005	-351,3	-355,9	4,6
2006	-283,5	-297,7	14,2
2007	-273,4	-290,2	16,9
2008	-229,0	-243,9	14,9
2009	-180,8	-194,2	13,4
2010	-184,4	-200,5	16,1
2011	-144,9	-162,0	17,1

Не викликає сумніву той факт, що потоки трудової міграції формуються в умовах зростання рівня безробіття, низької заробітної плати та значного розшарування населення за рівнем доходів. Отже, основними причинами міграції українського населення є бажання підвищити рівень життя. Але зауважимо, що різниця в доходах мігрантів за кордоном та середньою заробітною платою в Україні не є єдиним мотиваційним чинником – особливе значення мають соціальні переваги та культурні цінності. За експертними даними, сукупна кількість емігрантів (вихідців з України за переписами населення зарубіжних країн, де вони проживають) складає 6,5 млн осіб, які щорічно привозять в Україну приблизно 7 млрд доларів. Є припущення, що українська економіка втратила б приблизно 7% свого потенціалу без стимулюючого впливу грошових переказів мігрантів. Найбільша частина коштів витрачається на прожиття (73%) та товари широкого вжитку (26%), тоді як лише 3,3% використовується для створення власного бізнесу [2].

Як відмічають більшість дослідників, для українців еміграція до сусідніх країн (РФ, Польща) є тимчасовою – поїздки двічі на рік та на короткі терміни, а трудові міграції до Італії, Португалії, Іспанії мають тривалий характер – більше року. При цьому більшість емігрантів, особливо жінок (старше 30 років), працює нелегально. В гендерному розподілі трудових мігрантів переважають чоловіки (67%), при цьому основна їх частина – до 30 років. Міські мешканці становлять більше половини трудових мігрантів, але інтенсивнішу участь в трудових міграціях бере сільське населення [3].

За даними Світового банку, Україна посідає 4 місце у світі серед країн-донорів, що постачають мігрантів [4]. Найпоширенішими видами економічної діяльності українських трудових мігрантів є сільське господарство, будівництво, домашня прислуга. У нашій країні переважають трудові мігранти з Молдови, Узбекистану, Білорусії, Вірменії, В'єтнаму, Індії, Пакистану та Бангладеш, основна сфера їх діяльності – послуги, торгівля, будівництво та сільське господарство. Але слід зауважити, що у більшості випадків мігранти уникають

соціокультурну інтеграцію в країні перебування, ігноруючи закони того суспільства, де проживають і це – загальносвітова проблема. За дослідженнями Світового банку стосовно економічних наслідків трудової міграції встановлено, що збільшення числа мігрантів всього на 0,5% знижує заробітну плату корінного населення на 1% [3]. Даний показник не залежить від особливостей економіки чи розвитку ринку праці, отже, розширення трудової міграції можливо лише у тому разі, якщо український ринок праці цього потребує. Адже висока питома вага працездатного населення не є обов'язковою умовою інноваційного розвитку економіки країни. Проблеми економічного розвитку можуть бути вирішені за рахунок модернізації виробництва, покращення якості освіти та оптимізації галузевої зайнятості, а не за рахунок імпорту робочої сили, до того ж з менш розвинутих країн.

Географічний розподіл українських трудових мігрантів за регіонами походження свідчить про суттєві відмінності у рівнях міграційної активності населення: рівень участі населення працездатного віку в трудовій міграції зменшується в напрямку із Заходу на Схід. Найактивнішу участь у зовнішніх трудових міграціях беруть мешканці західних регіонів (близько 13% населення працездатного віку), що можна пояснити близькістю до кордону з країнами ЄС, налагодженими міграційними і культурними зв'язками. Найменше залучені жителі північних регіонів (2% населення працездатного віку) [2].

Особливий вплив на розвиток економіки країни має інтелектуальна міграція. Українська економіка суттєво втрачає від еміграції науковців: країна втрачає талановиті кадри, які працюють на світовому рівні та потрапляє у більшу науково-технологічну залежність від зовнішнього світу. У 1990-ті роки на заробітки першими виїхали високоосвічені особи, які володіли мовами, мали більше інформації, внаслідок чого виявились більш мобільними. Останніми роками розподіл українських трудових мігрантів за рівнем освіти наступний: 59% – закінчена середня, 17% – базова чи неповна вища, 14% – закінчена вища, 10% – початкова або незакінчена вища [2]. В цілому зазначимо, що освітній рівень українських трудових

мігрантів поступається середньому рівню освіти зайнятих в Україні. Відмітимо, що існує невідповідність між навичками мігрантів і тими посадами, які вони займають. Незалежно від їхньої освіти майже всі зайняті низькокваліфікованою роботою.

Висновки. Наймасовішим і соціально значущим міграційним потоком на сьогодні є трудова міграція громадян України і має численні економічні, психологічні і культурні наслідки. Підсумовуючи, зазначимо, що серед основних негативних наслідків трудової міграції для України можна назвати наступні: погіршення демографічної ситуації, втрата професійних навичок під час еміграції та зниження якості робочої сили, зростання неформальної зайнятості в Україні через імміграцію. Позитивними результатами можна вважати послаблення тиску на внутрішній ринок праці, надходження в Україну валютних коштів від працюючих за кордоном, навчання новим технологіям та передовим методам організації праці. Для лояльного сприймання суспільством трудової імміграції необхідно зважати на те, що рішення за її рахунок економічних проблем не повинно мати етнічно-замісний характер.

Література:

1. Майданік І.П. Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав / Майданік І.П. — К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 176 с.
2. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.iom.org.ua>
3. Астахова О. Трудова міграція та її наслідки / О. Астахова // Праця і зарплата. — 2011. — № 36. — С.4–5.
4. Маршавін Ю. Глобалізація і ринок праці України / Ю. Маршавін // Праця і зарплата. — 2011. — № 37. — С.6–7.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : сайт. — Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>